

BUDA VÁROS JOGKÖNYVE I–II.

KÖZREADJA: BLAZOVICH LÁSZLÓ, SCHMIDT JÓZSEF.

SZEGEDI KÖZÉPKORTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR 17. SZEGED, 2001

A budai jogkönyv magyar nyelvű kiadása a városi jog fontos forrásának recepciója a magyar tudományosságban és oktatásban. A budai jogkönyv kiadása a József Attila Tudományegyetem medievesta műhelye és iskolája, a Szegedi Középkorász Műhely sorozatának 17. kötetként látott napvilágot, s bár a sorozat már korábban is jelentetett meg forrásokat, jogtörténeti vonatkozású könyvet először adott ki. A szegedi könyvsorozat fókuszában eddig inkább a korai középkor, Árpád-kor állt (kivételet talán a XVI. századi dalmát történetíró, Ludovicus Tubero munkája képezett, amely egyébként szintén forráskiadvány), a budai jogkönyvvel azonban a virágzó középkor fontos kútforrását tárják a kutatás elé.

A kétkötetes munkának már a terjedelme is jelzi, hogy a forráskiadás szabályai szerint a szerzők, Blazovich László és Schmidt József nemcsak a jogkönyv szövegét, hanem terjedelmes kísérő tanulmányt is közölnek. A magyarországi városi jog fontos és más városok jogfejlődésére is ható kódexét nem először publikálták. Először még egyik kézírata, a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában lévő kódex felfedezésekor, 1845-ben adta ki Michnay Aladár és Lichner Pál „Ofner Stadtrecht 1244–1432” címen, természetesen az eredeti német nyelven, Pozsonyban. A szerzők a szövegkiadásnál felhasználták a jogkönyv másik, azóta az Egyetemi Könyvtárba került kéziratát is (egyébként időközben előkerült egy harmadik kéziratot változat is). A német szöveg kiadását száz év múlva, 1959-ben Mollay Károly dolgozta át „Das Ofner Stadtrecht” címen, amely már a harmadik kéziratot is figyelembe vette, ugyanakkor értékes tanulmányt is írt hozzá. Relković Néda 1905-ben egész monografikus munkát szentelt „Buda város jogkönyvének”, a jogtörténeti könyv azonban nem közli a kódex szövegét.

A Blazovich-Schmidt forráskiadvány mindkét korábbi kiadástól több tekintetben is eltér. A legfontosabb különbség, hogy a szegedi kiadásban Blazovich László bevezető tanulmánya két nyelven, magyarul és németül is megjelenik, maga a forrás viszont csak magyar fordításban, hiszen a korábbi kötetek tartalmazzák a német szöveget.

A bevezetőben Blazovich László utal egyéb magyarországi jogkönyv kiadására is, kiemelve a finn származású münsteri professzor, Ilpo Tapani Piirainen korszakos munkásságát, aki az utóbbi évtizedekben a szepesi jog (Zipser Willkür), a Zsolnai jogkönyv, a körmöcbányai jog, ill. Késmárk legrégebbi bírósági jegyzőkönyvei forráskiadásával elévülhetetlen érdemeket szerzett a középkori városi jogszabályok kutatóinak.

Korábban egyébként a miskolci jogtörténeti kutatás is foglalkozott a magyarországi német polgárság jogaival, az Eperjesről Miskolcra „költözött” evangélikus jogakadémia tudományos körének egyik kiadványa a szepesi jogkönyv, a Zipser Willkür büntetőbíráskodását tárgyalja (Kelemen Ernő: A szepesi százok büntető igazságszolgáltatása. *A Miskolci Ág. Hitv. Ev. Jogakadémia Szemináriumának Értekezései. 6. szám.* Miskolc, 1931. 103 o.).

Buda város jogkönyve szegedi kiadásának két kötete a könyv szerkezetét és a szerzők munkamegosztását is tükrözi. Az I. kötet Blazovich értékes összegző és elemző tanulmányát tartalmazza. A tanulmányból kiderül, hogy a budai kódex már nem ismeretlen a tudományos irodalomban, mind a jogtörténet, mind a várostörténet használta forrásként, itt főként Kubinyi András nevét említi, mint aki Buda középkori történetéről írt tanulmányaiban (főként: *Budapest története* 2. köt. Budapest, 1973, Akadémiai Kiadó, 7–240. p.) bőven merített a jogkönyv adataiból. Ugyancsak hivatkozik rá Szűcs Jenő is, aki a 15. század eleji budai kézművesekről értekezve (*Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon.* Művelt Nép, Budapest, 1955) a jogkönyvről mint a korabeli budai írásbeliség fontos jelenségéről is megemlékezik.

Blazovich László magyarul és németül is olvasható bevezető tanulmánya megnevezi a budai jogkönyv forrásait és elhelyezi a korabeli városi jogtárak között. Ismerteti a forrásként szóba jöhető és hasonló középkori jogkönyveket, leginkább a Sachsenspiegel, a Schwabenspiegel

(amelyet egyébként egy 13. századi augsburgi ferences szerzetes munkájának tartanak), ill. a magdeburgi jogot. Bár a korabeli németországi városi jogszabály-gyűjtemények szolgáltatták a budai jog forrását, s szinte az összes korabeli német jog hatott rá, a szerző egyértelműen kiáll amellett, hogy a budai jogkönyv önálló alkotás. Blazovich részben a korábbi jogtörténeti munkák alapján készült összehasonlító elemzésével alátámasztja, hogy a szász és sváb jog egyformán befolyásolta a budai jogalkotókat. Módszere is korábbról ismert: egymás mellé teszi a sváb, illetve szász és a budai jogkönyv megfelelő artikulusait, s ismét kiderül, hogy általában nem szó szerinti, csak tartalmi az egyezés, csak „a jogeset, jogintézmény” azonos vagy hasonló (38. o.), s „a Szász- és Svábtükör csak közvetve, a benne rejlő szellemiséggel hatott jogkönyvünkre” (54. o.). Így pl. a gyilkosságot/emberölést mind a szász, mind a budai artikulus keréketöréssel büntette (58. *Alle Mörder... soll man alle radbrechen. — 346. Ein man wirt manslechtig... den schol man... auff eyn rat flechten.* 41. o.)

A jogkönyv keletkezési ideje és a kézirat eredetisége kérdésében Blazovich László csatlakozik azokhoz, akik 1403 körül határozzák meg a könyv első részének megkezdését. Blazovich szerint az első részt már az 1410-es évek elején befejezték, majd 1421-től következtek a toldalékok. Meggyőző az érvelése akkor, amikor feltételez egy őskéziratot, a jogkönyvben ugyanis utalnak az Aranybullára, amely (az eredeti) jogkönyv 6. oldalára volt bemásolva, a fennmaradt kéziratok azonban már nem tartalmazzák (24. o.).

A tanulmány további részeiben a szerző a jogkönyv különböző rétegeit, vagyis a szabályozás különféle területeit vizsgálja: a városigazgatást, a kereskedelmi jogot, majd a tanulmány elemzi a budai jogkönyv magánjogi, kötelmi jogi rendelkezéseit, külön fejezetben foglalkozik a család-, öröklési- és vagyonjogi szabályozással. A városigazgatásra vonatkozó törvényekből a középkori Buda működését lehet rekonstruálni, a jogkönyv által részletesen szabályozott budai igazgatási rendszert a szerző vázrajzzal teszi érthetőbbé (64–65. o.). A jogszolgáltatást tárgyaló fejezetben (*IX. A törvénykezés Budán*) a budai igazságszolgáltatásról szólva a szerző hangsúlyozza, hogy kétszintű bírászkodás volt gyakorlatban, első fokon a saját házában székelő ún. pénzbíróhoz, másodfokon a városházán ülésző esküdtbírószághoz fordulhatott a város polgára. A törvények kis hányada érinti az eljárásjogot, a jogkönyv leginkább az esküdtek és bírák választásának és felesketésének körülményeit fekteti le, de a könyv prológusa is tartalmaz általános eljárásjogi elveket, pl. a bíró igazságosságáról, irányító munkájáról stb. A budai büntetőjogról csak vázlatosan szól, mivel ezekben érhető leginkább tetten az idegen, európai és német jog hatása. Feltűnő a büntetést érdemlő „cselekmények között a házasságtöréssel és a nemi erkölccsel összefüggő esetek nagy száma, az emberi élet elleni merényletek..., a tulajdon elleni cselekmények, a bíró széksértése, a szidalmazás, a rágalom, a pénzhamisítás és a vallás elleni bűnök” (112. o.) szerepelnek a legtöbbet.

A tanulmányából is kitűnik, Blazovich László a téma kiváló kutatója, aki nem először foglalkozik a középkori városi joggal. Így történhetett, hogy tanulmánya szövegében is „előadásunkról” beszél (28. o.), feltehetően egy korábbi előadása szövegét illesztvén be a kéziratba.

A kiadvány II. kötete tartalmazza a tulajdonképpeni forrást, Buda város jogkönyvének szövegét Schmidt József fordításában, aki munkájához a korábbi forráskiadványok közül Mollay Károly szövegkiadását választotta, így a magyar változat is a pozsonyi evangélikus líceumban található változatot veszi alapul, kiegészítve a további kódexek szövegeivel. Az általános jogelveket tartalmazó Prológussal bevezetett jogkönyv 445 artikulust tartalmaz, s a legtöbb törvénye (artikulusa, bekezdése) után a szerkesztők utalnak a hasonló korabeli jogszabályokra, legtöbbször természetesen a Schwaben- és a Sachsenspiegelre, illetve a magdeburgi jogra, de többször szerepel a tárnoki jogra való hivatkozás is. A lábjegyzetek ezek mellett szerkesztői és fordítói magyarázatokkal is szolgálnak, pl. a korabeli mértékekről, az egyes német kifejezések jelentéséről stb. A Mollay-kiadás nemcsak a szöveget, hanem annak gondozását tekintve is irányadónak bizonyult, hiszen a jegyzetekben a szerkesztők többször hivatkoznak Mollay Károly kötetének magyarázatára.

A budai jogkönyv fontos forrása a késő középkori várostörténetnek, a kereskedelem szabályozásával számos bekezdés foglalkozik, a textilkereskedelemtől egyenesen 7 törvény rendel-

kezik. Több artikulus szól a céhek működéséről is, a 15. század eleji Budán rengeteg mesteriséget űztek, külön társulatba tömörültek a gyapjúalapú szövetből dolgozó szabók és a barchentből művelő zekekészítők, illetve a javítómesterséget űző köpenykészítők (136–137., 139. sz.). Pékből is háromféle volt, a tiszta búzát feldolgozó mester, a közönséges kenyeres és a wechtler pék, az utóbbi feltehetően barna kenyeret sütött (145–146. sz.). A jogkönyv megemlékezik a női foglalkozásokról, a kofákról és olajárusító-nőkről is (152., 153–154. sz.), de szó van az utcalányokról is, akik a jogkönyv szerint védelemre szoruló nyomorultak, s kötelesek magukat a ruhájukon viselt sárga folttal (akárcsak a zsidók!) másoktól megkülönböztetni (186. sz.). A kerítőnő tevékenységét viszont annyira károsnak tartja a jog, hogy büntetése: zsákba varrva kell a Dunába dobni (287. sz.).

A kötetet bőséges név- és tárgymutató zárja (Mutató 555–635.), amelyben a jog-, gazdaság-, igazgatás- és művelődéstörténet, illetve a mindennapi élet megannyi jelenségére lehet keresni (pl. tetőcsatorna szabálya; tarka és festett fátyol eladható mennyisége; templomokba való tetetés; talpkészítők jogai; szappan mérése városi mérlegen stb.).

Mindkét kötetet igen jó minőségű színes fotók illusztrálják, az 1–2. és 5. kép a jogkönyv pozsonyi kéziratának lapjairól készült, a korabeli oltárképek (jánosréti oltár, a kassai Szent Erzsébet-ciklus ispotály-jelenete) származási helye pedig jelzi (6., 10–12. kép), hogy az a magyarországi német lakosságú város, amely a 15. század elején saját jogát írásba foglalja, másfél száz év múlva olyan sorsra jut, hogy középkori emlékei jobbára elpusztulnak.

A Szegedi Középkortörténeti Könyvtár jogkönyv-kiadása egyszerre több tudományág művelőinek is alapvető forrása és kézikönyve lehet, a jogtörténeszek mellett a középkorászok (város- és gazdaságtörténeszek), köztük egyetemi hallgatók is fontos kútfőhöz jutottak hozzá, ráadásul anyanyelvükön, hiszen a korábbi kiadások régi német nyelvének megértése sokaknak nem kevés gondot jelenthetett, ugyanakkor a korábbi eredeti nyelvű forráskiadásokat csak kiegészíti, de nem helyettesíti a kötet. Történeszek a kísérő tanulmány városigazgatást tárgyaló fejezete mellett leginkább a kereskedelmi jogról szóló részt olvashatják nagy haszonnal, mivel a szerző a jogtörténeti elemzés mellett kitér a város- és gazdaságtörténeti vonatkozásokra is. Buda város német nyelvű, s Blazovich-Schmidt kiadása nyomán most már magyarul is olvasható jogkönyve nemcsak Magyarország középkori története, hanem az európai, főként a közép- és kelet-közép-európai jog- és várostörténet gazdag forrása, ezért csak remélhetjük, hogy az Interneten is hozzáférhető lesz, akárcsak „rokonai”, a Szász- és Svábtükör, amelyek a *Monumenta Germaniae Historica* online változatában (www.dmgh.de), illetve a wolffenbütteli *Herzog August Bibliothek* kéziratáról készült honlapon (www.sachsenspiegel-online.de) bárkinnek elérhetők.

A szegedi műhely pár évvel ezelőtt megjelent kötetének olvasásakor joggal merül fel az igény a középkori magyarországi városi és bányajog másik fontos alapköve, a selmeci jogkönyv hasonló kiadására. Selmecebánya a Miskolci Egyetem több tudományos közösségének kutatási területe (lehet): a Miskolci Egyetem Könyvtára mellett a bányászati és kohászati tanszékek tudománytörténeti műhelyei, ill. a jogtörténeszek és várostörténeszek is folytathatják a Miskolci Jogakadémián már megkezdett munkát (Bruckner Győző: A középkori partikuláris jogfejlődés és a selmeci városi bányajog. *Miskolci jogászélet könyvtára. Új sorozat 8. köt.* Miskolc, 1935. A témáról legújabban: Dr. Izsó István: A selmeci bányajogról egy jeles évforduló alkalmából = *Bányászati és Kohászati Lapok – BÁNYÁSZAT 138. [2005]/3.*). A selmeci jog szövege eredeti nyelvén, a középkorban Selmecebányán beszélt német dialektusban már többször megjelent, legutóbb az AUO (Wenzel Gusztáv: *Codex Diplomaticus Arpadianus Continuatus. Árpád-kori új okmánytár.* Pest/Budapest I–XII. 1860–1874) 136. *Selmecz városnak IV. Béla király korában szerkesztett városi és banya-jogkönyve. Év nélkül* cím alatt (III. köt. Pest, 1862. 137–181.). A szöveg az Interneten is elérhető,¹ magyar nyelvű kiadása azonban még várat magára.

Bohátka Zsófia

¹ <http://jmvk.compunet.hu/szoveg/tartalom.php?db=okmany3>